

Universal Journal of Theology

e-ISSN: 1304-6535

Cilt/Volume: 4, Sayı/Issue: 1, Yıl/Year: 2019 (Eylül/September)

FADL HASAN ABBÂS VE BELÂGATE DAİR ESERLERİ

Fadl Hasan Abbas and His Works on Arabic Rhetoric

Zafer AKYÜZ

Dr. Öğretmen, İMKB Anadolu Lisesi, Şahinbey/Gaziantep
Dr. Teacher, İMKB Anatolian High School, Gaziantep/Turkey

akzafer2506@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-7336-1996>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi/Date Received: 28/08/2019

Kabul Tarihi/Date Accepted: 13/09/2019

Yayın Tarihi/Date Published: 20/09/2019

Atıf/Citation: AKYÜZ, Zafer. "Fadl Hasan Abbâs ve Belâgate Dair Eserleri". *Universal Journal of Theology* 4/1 (2019): 79-104.

Fadl Hasan Abbâs ve Belâgate Dair Eserleri*

Öz

Belâgat tarihine baktığımız zaman, bu ilme katkıda bulunmak için gayret sarf eden birçok âlim vardır. Onlar tabiri caizse bütün ömürlerini bu ilme hasretmişlerdir. Amaçları belâgat ilminin inceliklerine vakıf olmak, sırlarını keşfetmek ve ondaki güzellikleri anlamaktır. Nedeni ise, Kur'ân-ı Kerîm'i anlamada belâgat ilmini bir vasita olarak telakki etmeleridir. İşte bu âlimlerden birisi de Fadl Hasan Abbâs'tır.

Bu makalede belâgat âlimlerinden Fadl Hasan Abbâs'ın kısaca hayatına temas edilmiş ve belâgat alanında yazdığı eserlerinin tanıtılmasına gayret edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fadl Hasan Abbâs, belâgat, eser, kitap

Fadl Hasan Abbas and His Works on Arabic Rhetoric

Abstract

When we look at the history of rhetoric (belâgat), there are many scholars who have made efforts to contribute to this field of study. They have devoted their whole life to this science. Their aim was to learn the delicacies of rhetoric, discover its secrets, and understand its beauties. The underlying reason was the perception that the science of rhetoric is a means for understanding the Qur'an. One of these scholars is Fadl Hasan Abbâs.

In the present study, the life of Fadl Hasan Abbâs, one of the scholars of rhetoric, and his works are briefly introduced.

Keywords: Fadl Hasan Abbâs, rhetoric, book, works

Giriş

Birinin mastarı بَلَاغَةً diğeri بُلُوغٌ olan Arap dilinde iki tane farklı بَلَعٌ fiili vardır. Söz konusu iki fiil de “ulaşma” ve “sona ermek” anlamlarını ifade etmektedirler.¹ Belâgat kelimesi her iki fiilin ifade ettiği manayı ihtiva etmektedir. Ayrıca belâgat kelimesi “sözlü ve yazılı ifadede fasih olmak” veya “sözün fasih ve açık seçik olması”² anlamlarına geldiği gibi, بَلَعٌ يَبْلُغُ بُلُوغًا kelime köküne bağlı olarak “ulaşmak, yetişmek, varmak, rüştüne ermek, olgunlaşmak”³ vb. anlamlara da gelmektedir.

Belâgatin tanımındaki, “ulaşmak, varmak, olgunlaşmak, sözün açık ve seçik olması” manalarından, söz söylenirken karşı tarafa bu sözün ulaşması, açık, sade ve anlaşılır olması, muhataba söylenecek sözü düşünerek kıvamına gelmiş bir şekilde olgunlaştırarak söylemenin önemli olduğu anlaşılmaktadır.

* Bu çalışma “FADL HASAN ABBÂS VE BELÂGAT İLMİNDEKİ YERİ” adlı doktora tezin-den çıkarılmıştır.

1 İbn-i Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem b. Ebi'l-Hasen b. Ahmed el-Ensârî el-Hazrecî, *Lisânu'l-'Arab*, (Tahkik: 'Abdullah Ali el-Kebîr-Hâşim Muhammed eş-Şâzelî), Dâru'l-Me'ârif, Kahire tsz, V, 345.

2 İbn-i Manzûr, IV, 346; Hulusi Kılıç, “Belâgat”, *DİA*, İstanbul 1992, III, 380.

3 Ebû 'Osmân 'Amr b.Bahr el-Câhuz, *el-Beyân ve'Tebyîn*, Mektebetü'l-Hânevî, Kahire 1998, I, 88; 'Ali el-Cârim-Mustafa Emîn, *el-Belâgatü'l-Vâdiha*, Eda Neşriyat, İstanbul tsz., 8-10; Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâga Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Me'ânî*, Dâru'n-Nefâis, Ammân 2008, 58-59.

Belâgatin ilk tanımını Hz. Ali'nin yaptığı kabul edilmektedir. Ona göre belâgat: “*Karışık noktaları ve bilinmeyen gizlilikleri en kolay ifadelerle açıklamaktır.*”⁴ Zira anlaşılması güç, söylenen sözde bilinmeyenleri muhatabın anlayacağı şekilde ve sade olarak ifade etmek ancak belâgat ilminin kurallarına uyum ile mümkündür.

Râgıb el-İsfehânî'ye (öl. 502/1108) göre belâgat iki anlama gelmektedir. Birincisi kelamın bizzat kendisinin belîğ olmasıdır. Bu ise sözün kullanıldığı dilde konulduğu manaya göre doğru olması, amaçlanan manaya uygun olması ve kendi içinde doğruluğu dile getirmesi ile mümkündür. Bu niteliklerden birisinin olmaması durumunda söz belâgat açısından eksik olur. İkincisi ise kelamın konuşan kişi ve muhatap açısından belîğ kabul edilmesidir. Bu ise konuşan kişinin kastettiğini muhatabın kabul etmesine layık bir şekilde söylemesidir.⁵ el-Kazvîni ise belâgati fesahatiyle beraber sözün muktezâyı hale uygun olması şeklinde tanımlar.⁶

Belâgat, muhatabın durumuna (muktezâyı hale) göre, onu zorlamadan, yapmacıktan uzak, sade ve anlaşılır, dilin fesahatine ters düşecek ifadelere yer vermeden, az kelime ile çok şey anlatılabilen, içinde fikir ve lafız yönünden güzellikler bulunan bir ilim dalıdır, şeklinde kısaca tanımlanabilir.

Tarihsel süreç içerisinde belagate baktığımızda, Cahiliye döneminde Araplar başta şiir olmak üzere neredeyse bütün söz sanatlarında mahirdiler. Ancak, Belâgatin eşsiz örneği olarak Kur'ân-ı Kerîm nazil olmaya başlayınca üslubuyla onları derinden sarsmıştı. Bununla beraber Kur'ân-ı Kerîm'in eşsiz fesâhat ve belâgati de bu alanda yeni bir çıkır açmış, inanların bu alana bakışını değiştirmiştir. Daha sonraki dönemlerde olgunlaşacak olan belâgat ilminin temelleri de Kur'ân-ı Kerîm'in belâgatini açıklama mihverinde atılmaya başlanmıştır.

Emeviler döneminde şiir ve belâgat çok büyük bir hamle yaparak gelişme göstermiş ve söz sanatlarına ilgi artmıştır. Halifeler ve yöneticilerin şair ve edipleri özenle korumaları, devlet erkânının meclislerinin şair ve ediplerle dolmasını sağlamıştır.⁷ Emeviler devrinde gelişme gösteren ve belâgatin oluşmasına katkıda bulunan diğer bir edebi unsur da Arap dil ilimlerinin ortaya çıkmasıdır.⁸

4 Ebû Hilâl el-Hasan b. Abdullâh el-'Askerî, *Kitâbu's-Simâ'ateyn*, (Tahkik: Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabiyye, Kahire 1952, 51-52; Hikmet Akdemir, *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, Nil Yayınları, İzmir 1999, 9.

5 Râgıb el-İsfehânî, *el-Mufredât fi Çarîbi'l-Kur'ân*, (Tahkik: Nezzâr Mustafa el-Bâz), Mektebetu Nezzâr Mustafa el-Bâz, tsz, I, 77.

6 Hâtib el-Kazvîni, *el-Îzâh fi 'Ulûmi'l-Belâğah*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut tsz, 11.

7 Ahmet Kazım Ürün, *Klasik Arap Edebiyatı*, 70-76.

8 İbn Nedim, *el-Fihrist fi Ahbâri 'Ulemâil-Musannifîn mine'l-Kudemâi ve'l-Muhaddisîn ve Esmâi Kutubihim*, Dâru İhyâit-Turâsi'l-'Arabî, Beyrut tsz. 37: Yiğit, XI, 96 97; Mehmet Yavuz, “Gramer

Abbâsiler devri, İslâm kültür ve medeniyetine damgasını vuran çok önemli bir zaman dilimidir. Önceleri Kur'ân-ı Kerîm ve hadisin inceliklerini anlamak için başlayan filolojik ve edebi araştırmalar, ilk önce Emeviler döneminde başlamış olmakla beraber, bu çalışmaların sistemli bir şekilde ele alınarak incelenmesi ve bağımsız birer ilim dalı haline gelmesi ve buna paralel olarak birçok müessesenin kurulması bu dönemde tezahür etmiştir.

Dilcilerin Arap kabileleri arasında dolaşarak belâgate esas teşkil edecek malzemeyi toplayıp tespit etmeye başlamaları ve halifelerin şairleri himaye etmelerinin neticesinde eski şiire ilave olarak yeni şiir türleri, sözlük çalışmaları, hikâye türü, dill (nahiv), tabakât kitapları gibi alanlarda önemli gelişmeler sağlanmıştır.

Cahiliye Döneminden beri şifahi olarak görülen edebi tenkit bu dönemde medenî ve fikrî ilerlemeyle beraber yazıya geçirilmiştir. Edebî tenkit ile belâgat ilimleri iç içe ele alınmıştır. Bu dönem aynı zamanda belâgatin kurulduğu dönem olarak kabul edilmektedir.⁹

Belâgatin müstakil bir ilim halinde teşekkül etmesi ve terimlerin belirlenmeye başlaması bu dönemde gerçekleşmiştir. H. IV. asrın sonlarından VIII. yüzyıl sonlarına kadar devam eden ve belâgatin en parlak döneminin yaşandığı bu süreçte yazılan eserlerde belâgat konuları ön planda gelmektedir. Bu dönemde yazılan *Kitâbu's-Sinâ'ateyn, el-'Umde, Sırrü'l-Fesâha, Kânûnu'l-Belâga* öne çıkan eserlerden sadece bir kısmıdır.

Belâgat tarihinin en büyük nazariyatçılarından olan 'Abdulkâhir el-Curcânî (öl. 478/1079) yazmış olduğu *Delâilü'l-İ'câz* ve *Esrârü'l-Belâga* isimli iki kitapla belâgat ilmine yeni bir bakış açısı getirmiştir. Curcani Kur'ân-ı Kerîm'in i'câz yönünden belâgatini sözün fesâhatine dayandırmış, bunun için nazm kavramını ortaya koymuş ve belâgatin üç kısmından biri olan me'ânî ilmini kurmuştur.¹⁰ ez-Zemahşerî, el-Curcânî'nin adı geçen iki eserini temele alarak Kur'ân-ı Kerîm'in belâgatine geniş yer veren *el-Keşşâf 'an Hakâiti't-Tenzil* isimli tefsirini kaleme almıştır. Bunlardan başka Fahrüddin er-Râzî'nin (öl. 606/1210) *Nihâyetü'l-İ'câz fi Dirâyeti'l-İ'câz'ı*, Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî'nin (öl. 626/1229) *Miftâhu'l-'Ulûm'u*, Ziyâeddîn İbnü'l-Esîr'in (öl. 637/1239) *el-Mes'eleü's-Sâir fi Edebi'l-Kâtib ve's-Şâ'ir'i*, İbnü'l-İsba' el-Mısırî'nin (öl. 654/1256) *Bedî'ü'l-Kur'ân'ı*, Yahyâ b. Hamza el-Alevî'nin (öl. 749/1348) *et-Tırâzu'l-Mutazammin li Esrârü'l-Belâga ve 'Ulûm'i'l-Hakâiki'l-İ'câz* isimli eserleri belâgate dair yazılan eserlerden sadece bir kaçıdır. Bu dönemin sonlarına

Çalışmalarını Başlatan Amiller ve İlk Çalışmalar (II/VII. Asrın Sonuna Kadar)", Nüsha, 3, 2003 Yaz, 2003, X, 122-124.

9 Kılıç, "Belâgat", III, 382.

10 M. A. Yekta Saraç, *Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, Gökkuşbe Yayınları, İstanbul 2015, 23-24.

doğru yazılan eserler belâgat ağırlıklı olarak ele alınmış ve belâgat ilmi me'ânî, beyân ve bedî'den ibaret olan klasik şeklini almıştır.¹¹

Modern dönem XIX. yüzyıl sonlarından itibaren günümüze kadar gelen, İslâm dünyasının Avrupa ile münasebetler kurmasıyla belâgat ilminin diğer dönemlerden farklı boyut kazandığı, birtakım arayışların ve değişimlerin başladığı dönemdir.¹² Çünkü dünyada esen değişim rüzgârları her sahada olduğu gibi belâgat alanını da etkilemiş, zaten durgun ve duraklama evresinde olan bu ilim dalına canlılık getirmek isteyenler için bu değişim bir fırsat olarak değerlendirilmiştir.

Modern dönemdeki müelliflerin bir kısmı belâgati savunmaya koyulurken diğer bir kısmı Arap belâgati ışığında Kur'ân'ı Kerim'in i'câzı konusunu işlemişlerdir. Dolayısıyla Arap belâgati ışığında Kur'ân'ı Kerim'in i'câzı konusunu işleyenler, Kur'ân-ı Kerim'in belâgat alanını okuyan çağdaş araştırmacıya hizmet etmek için Arap belâgatini şerh etmeye ve kolaylaştırmaya önem vermişlerdir. Diğer bir kısım müellifler ise çağımızdaki edebî akımlara hizmet amacıyla Arap belâgatinin ana başlıklarını yenilemeye ve konularını açıklamaya çalışmışlardır.¹³

Bu dönemde yapılan çalışmaları başka bir açıdan değerlendirildiğinde, bir kısım çalışmaların klasik tarzda ele alınarak aynen devam ettirildiği, diğer bir kısmının ise belâgate modern bir veche kazandırmak amacıyla yapılan çalışmalar olduğu görülür.¹⁴

Belâgat tarihine baktığımız zaman, bu ilme katkıda bulunmak için gayret sarf eden birçok âlim vardır. Amaçları, Kur'ân-ı Kerim'i anlamada belâgat ilmini bir vasıta olarak telakki ettikleri için belâgat ilminin inceliklerine vakıf olmak, sırlarını keşfetmek ve ondaki güzellikleri anlamaktır. İşte bu âlimlerden birisi de Fadl Hasan Abbâs'tır.

O, es-Sekkâkî sonrasında duraklama ve donma dönemine giren belâgatin yeniden canlanması ve hayat bulması için Abdulkâhir el-Curcânî'nin ortaya koyduğu nazm teorisini benimsemiştir. Onun üslubundan ve metodundan

11 Kılıç, "Belâgat", III, 382.

12 Kılıç, "Belâgat", III, 383.

13 Abdullah Hammâd el-'Avâyisa, *el-Belâğatu'l-Kur'âniyye 'inde'l-'Allâme Ustâz Doktor Fadl Hasan 'Abbâs ve Eseruhâ fi'l-'Câzi ve't-Tefsîri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Câmi'atu 'Ulûmi'l-İslâmiyye, 23; Abdussamed Yeşildağ, "Arap Şiirinde Ayet İktibası", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Mecmuası, sayı 27 (2015/2), ss. 43-66, 60.

14 Kılıç, "Belâgat", III, 383.

etkilenmiştir. Bu teoriyi geliştirmek ve yeniden ihya için çok çaba sarf etmiştir.¹⁵ Onun kitaplarındaki konuları ve dağınık halde bulunan belâgat kaidelelerini bir araya getirmiş, günümüz okuyucusunun seviyesine ve diline uygun bir üslupla izah etmiştir.

Hayatı

Fadl Hasan Abbâs'ın ismi, Ebû Muhammed, Fadl b. Hasan b. Ahmed b. Âl-i 'Abbâs eş-Şâfi'î'dir.¹⁶ ünyesi Ebû Muhammed'dir. H. 1350 Ramazan ayı/m. 1932 yılın Ocak ayında¹⁷ Filistin'de Nâsıra şehrine bağlı Saffûriye köyünde dünyaya geldiği için nisbesi es-Saffûrî'dir.

Fadl Hasan Abbâs ilme, ilim ehline ve fazilete önem veren bir ailede yetişti. Ezher Üniversitesi Usûluddin fakültesinde öğretim üyesi olan dayısı Yusuf Abdurrezâk el-Meşhedî eş-Şâfi'î ve diğer bazı âlimler her yıl ramazan ayında Saffuriye'ye gelirler, burada halkı irşad ederler, nasihatlerde bulunurlar ve insanlara ilim öğretirlerdi. Vaaz ve irşad için çevreden gelen âlimler de bu evde toplanır, dersler verirler, çeşitli konularda fikri tartışmalarda bulunurlar ve insanlardan gelen sorulara cevaplar vererek onları eğitirlerdi. İlim aşığı olan babası çocuklarının da bu ilim meclislerinden azami derecede istifade etmesine önem verir, ahlâkî meziyetlerle donatılmaları ve yaptığı işleri en mükemmel şekilde yapmaları için gereken gayreti gösterirdi.¹⁸

Fadl Hasan Abbâs doğuştan a'mâ olmasına rağmen küçük yaşta ilim tahsil etmeye ve hafızlığa başlamış ve çok kısa sürede on yaşından önce hafızlığını tamamlamıştır.¹⁹

15 Muhammed Ahmed el-Cemel, "el-Fikru'l-Belâğî 'İnde'ş-Şeyh Üstâz Doktor Fadl 'Abbâs," *Allâme Doktor Fadl Hasan 'Abbâs ve Cuhûduhû Fi'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyye*, Cem'iyetu'l Muhâfaza 'ale'l-Kur'âni'l-Kerîm Yayınları, Ammân 2018, 141.

16 Muhammed b. Yusuf el- 'Askalânî, *Fadl Hasan 'Abbâs ve Cuhûduhû fi't-Tefsîri ve 'Ulûmi'l-Kur'ân*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Uluslararası İslami İlimler Üniversitesi, Ammân 2011, 18; Muhammed b. Yusuf el- 'Askalânî, *Leâli Mezîetun min Hayâtî'l-'Allâme Ustâz Doktor Fadl Hasan 'Abbâs*, Cem'iyetu'l Muhâfaza 'ale'l-Kur'âni'l-Kerîm Yayınları, Ammân 2013, 10; Ahmed Teysir el-Kûkâ, *Sîru'l-Kurrâ ve'l-Mukrîne fi'l-Urduni ve Filistini fi'l-Karnî'l-Mu'âsir*, Cem'iyetu'l-Muhâfaza 'ale'l-Kur'âni'l-Kerîm, Ammân 2017, 324; Engin Cherim, Fazl Hasan Abbas, *DÎA*, İstanbul 2016, ek 1. Cilt, 445-446.

17 Senâ Fadl 'Abbâs, "Mezâtun min Sîreti'l-'Allâme Doktor Fadl Hasan 'Abbâs", *Allâme Doktor Fadl Hasan 'Abbâs ve Cuhûduhû fi'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyye*, Cem'iyetu'l Muhâfaza 'ale'l-Kur'âni'l-Kerîm Yayınları, Ammân 2018, 11; Ahmed Teysir el-Kûkâ, 324; Cemâl Mahmûd Ahmed Ebû Hassân, "Allâme Ustâz Doktor Fadl Hasan 'Abbâs Keyfe 'Areftuhu?" *Dirâsâtun İslâmiyyetun ve 'Arabîyyetun Muhâdâtun ile'l-'Allâme'l-Ustâz Doktor Fadl Hasan 'Abbâs Bimunâsebeti Bulûğihî's-Seb'în*, Dârü'r-Râzî, Ammân 2003, 5.

18 el- 'Askalânî, *Fadl Hasan 'Abbâs ve Cuhûduhû fi't-Tefsîri ve 'Ulûmi'l-Kur'ân*, 20; Senâ Fadl 'Abbâs, 11-12; el-Kûkâ, 325; Ebû Hassân, 5.

19 Ahmet Tâhir Ebû Ömer, *Hivâr me'al-Ustâz Doktor Fadl Hasan 'Abbâs*, Mecelletu'l-Furkân, Ammân 2003, XXVII, 27-33; Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Krââtü'l-Kur'âniyye vemâ Yete'allaku Bihâ*,

İlmini geliştirmek ve daha iyi bir ilim tahsili için 1946 yılında Akkâ'ya gelerek Cezzâr Ahmet Paşa Camii külliyesinde bulunan Ahmediye Medresesi'ne²⁰ devam etti. Burada 1946-1948 yılları arasında iki yıl, Nablus müftüsü olarak bilinen Şeyh ez-Zâmin, Fevâz Salih, İzzet Mer'î gibi meşhur âlimlerden şer'î ilimleri öğrendi²¹.

Şubat 1948'de Mısır'a giderek Kur'ân ilimleri eğitimi aldı ve Ezher Üniversitesi Usûluddîn Fakültesine kayıt yaptırdı ve 1952 yılında yirmi yaşında bu fakülteden mezun olan ilk öğrenci oldu.²²

Ailesi, İsrail uçaklarının beldelerini bombalamadan hemen önce 9 Temmuz 1948 gecesi köylerini terk etmek zorunda kalmış ve Lübnan'a göç etmiştir. O da Mısır'dan Lübnan'a gelerek 1954-1965 yılları arasında Lübnan'ın Sayda vilâyetinde vakıflar idaresinde müdür olarak çalıştı. Haksız jurnalleme neticesinde 1965 yılında Lübnan'ı terk etmek zorunda kaldı.²³ Ürdün'e geçip burada Amman Vakıf Müdürlüğüne bağlı Amman mescitlerine vaiz olarak tayin edildi.²⁴ 1966-1971 yıllarında Lüveybe'deki Şeriat Fakültesine müderris olarak tayin edildi. 1967'de Ezher Üniversitesinde yüksek lisansını tamamladı. 1972 yılında da "*İtticâhâtu'-Tefsîr fi'l-'Asri'l-Hadîs fi Mısır ve*

Dâru'n-Nefâis, Ammân 2008, 8; Senâ Fadl 'Abbâs, 12; el- 'Askalânî, *Leâli Meziyetun min Hayâti'l-'Allâme Ustâz Doktor Fadl Hasan 'Abbâs*, 11; el-Kûkâ, 325; Ebû Hassân, 6.

20 Bugün İsrail sınırları içinde kalan eski Osmanlı vilâyeti Akkâ'da 1781-82 yıllarında Cezzâr Ahmed Paşa tarafından kendi adına yaptırılan camii ve külliyesinin içerisinde yer alan medresenin ismidir. Mısır'da bulunan Ezher örnek alınmış ve orası gibi bir ilim müessesesi olması şart koşularak yaptırılmıştır. Yaklaşık elli odası bulunan bu medresede kırk talebe rahatlıkla yatılı olarak kalırdı. Buradan birçok âlim yetişmiştir. Burada bir de kütüphane yer almakta ve yaklaşık beş bin civarında el yazması eserin bu kütüphanede bulunduğu rivâyet edilmektedir. Sultan II. Abdülhamit döneminde kapatılmıştır. Daha sonra Akkâ müftüsü şeyh Abdullah Cezzar tarafından H. 1320/1902 senesinde yeniden hizmete açılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Fatıma el-Vahş, *el-Medârisu'l-İslâmiye ve'l-Vataniyye fi Filistîn*, Metâbi'ud-Dustûri't-Ticâriyye, Ammân 2011, 249; Özkan Ertuğrul, "*Cezzâr Ahmet Paşa Camii*", *DİA*, İstanbul 1993, VII, 518-519.

21 Senâ Fadl 'Abbâs, 13; el- 'Askalânî, *Fadl Hasan 'Abbâs ve Cuhûduhû fi't-Tefsîri ve 'Ulûmi'l-Kur'ân*, 21; Ahmet Tâhir Ebû Ömer, 23-27; Muhammed b. Yusuf el- 'Askalânî, *Leâli Meziyetun min Hayâti'l-'Allâme Ustâz Doktor Fadl Hasan 'Abbâs*, 11; el-Kûkâ, 326; Ebû Hassân, 6.

22 el- 'Askalânî, *Fadl Hasan 'Abbâs ve Cuhûduhû fi't-Tefsîri ve 'Ulûmi'l-Kur'ân*, 23; Senâ Fadl 'Abbâs, 15; el- 'Askalânî, *Leâli Meziyetun min Hayâti'l-'Allâme Ustâz Doktor Fadl Hasan 'Abbâs*, 12; el-Kûkâ, 326-328; Ebû Hassân, 7.

23 el- 'Askalânî, *Fadl Hasan 'Abbâs ve Cuhûduhû fi't-Tefsîri ve 'Ulûmi'l-Kur'ân*, 25; Enghin Cherim, 445; el- 'Askalânî, *Leâli Meziyetun min Hayâti'l-'Allâme Ustâz Doktor Fadl Hasan 'Abbâs*, 13; el-Kûkâ, 330-331.

24 Senâ Fadl 'Abbâs, 22; Muhammed b. Yusuf el- 'Askalânî, *Fadl Hasan 'Abbâs ve Cuhûduhû fi't-Tefsîri ve 'Ulûmi'l-Kur'ân*, 25; *Leâli Meziyetun min Hayâti'l-'Allâme Ustâz Doktor Fadl Hasan 'Abbâs*, 13; Ahmed el-Kûkâ, 331; Cemâl Mahmûd Ahmed Ebû Hassân, 10.

Sûriyâ" (Modern Dönemde Mısır ve Suriye'de Tefsire Yönelişler) isimli teziyle doktora derecesini elde etti.²⁵

1975 'ten 1978 yılına kadar Abu Dabi'de (ابو ظبي) Vakıflar Bakanlığında vaaz, irşat ve hitâbet görevlerinde bulundu.²⁶ 1978-2002 yılları arasında Ürdün Üniversitesi Şeriat Fakültesi Usûluddîn bölümünde²⁷, 2002 - 2007 yılları arasında Yermük Üniversitesinde görevine devam eden²⁸ Fadl, 2008 yılında Amman'da kurulan İslâmi İlimler Üniversitesi doktora bölümüne öğrenci yetiştirmek üzere tayin edildi ve vefat edinceye kadar buradaki görevine devam etti.²⁹

Umre yolculuğuna çıktığı 9 Şubat 2011 Çarşamba günü vefat etmiştir.³⁰

O, Şöhretten uzak, ilmi talep etmede azimli, zamanının çoğunu ibadet ve dine hizmette geçiren, her zaman gerçeği söyleyen, Müslümanların işlerine ehemmiyet veren, ilmi derslere ve kütüphanelere özen gösteren, ileri görüşlü, geniş düşünceli, hazır cevap ve firaset sahibi birisidir. İlim ve ilim ehlini seven, kitap ve sünnete sınıksız bağlı olup bunları kendisine rehber edinmesi nedeniyle hikmet ile aydınlanan, işlerini yerli yerinde ve zamanında sağlam yapan, her şeyin değerini veren, yapacağı her işi etrafındakiler ile istişare eden özelliklere sahiptir.³¹

Fadl Hasan Abbâs'ın fikrî ve edebî şahsiyetinin teşekkülünde rol oynamış olan hocalarından bazıları şunlardır: Muhammed Yusuf Musa, Muhammed Abdullah Derrâz, Muhammed Süleyman Şendevîlî, Ahmed 'Aylûtî, Akka Müftüsü Zâmin Berekât, Fevvâz Sâlih, İbrahim Zeydan, İzzet Mer'î, Muhammed el-Evden vb.³²

Fadl Hasan Abbâs ilimde büyük bir konum elde etmiş ve yaşadığı dönemdeki ilim ehli tarafından hep takdir edilen birisi olmuştur. Hayatı, ahlakı, kitapları, verdiği dersler ve konferanslar hep ilgiyle takip edilmiş ve örnek alınmıştır. Bir konuyu anlatacağı zaman onu araştırır, bilgi edinir, bütün delilleri ortaya koyarak herkesin anlayacağı sade bir dil kullanarak anlatırdı.

25 Senâ Fadl 'Abbâs, 23; el- 'Askalânî, *Fadl Hasan 'Abbâs ve Cuhûduhû fi't-Tefsîri ve 'Ulûmi'l-Kur'ân*, 26; Cherim, 445; el- 'Askalânî, *Leâli Mezîetun min Hayâti'l-'Allâme Ustâz Doktor Fadl Hasan 'Abbâs*, 14-15; el-Kûkâ, 327; Ebû Hassân, 10.

26 Senâ Fadl 'Abbâs, 25.

27 el-Kûkâ, 331; el- 'Askalânî, *Leâli Mezîetun min Hayâti'l-'Allâme Ustâz Doktor Fadl Hasan 'Abbâs*, 15; Ebû Hassân, 11.

28 Cherim, 445; el-Kûkâ, 331.

29 Senâ Fadl 'Abbâs, 29; Cherim, 445; el- 'Askalânî, *Leâli Mezîetun min Hayâti'l-'Allâme Ustâz Doktor Fadl Hasan 'Abbâs*, 15; el-Kûkâ, 331.

30 Senâ Fadl 'Abbâs, 52-53; el-Kûkâ, 339.

31 el- 'Askalânî, *Fadl Hasan 'Abbâs ve Cuhûduhû fi't-Tefsîri ve 'Ulûmi'l-Kur'ân*, 27-28; el- 'Askalânî, *Leâli Mezîetun min Hayâti'l-'Allâme Ustâz Doktor Fadl Hasan 'Abbâs*, 16; el-Kûkâ, 332.

32 el-Kûkâ, 333.

Eserleri

Fadl Hasan Abbâs başta tefsir ve tefsir usulü olmak üzere belâgat, fıkıh ve Kur'ân ilimleri üzerine pek çok eser kaleme almıştır. Özellikle belâgat ve tefsir alanında yazdığı eserleri başta üniversiteler olmak üzere Kur'ân ilimleri öğreten kurumlar tarafından kaynak eser olarak kullanılmaktadır.

Fadl Hasan Abbâs'ın eserleri, belâgat, Kur'ân ilimleri, tefsir ve tefsir usulü, fıkıh, ahlak ve mev'ıza olmak üzere beş grupta ele alınabilir. Biz bu çalışmada onun Belagate dair eserlerini inceleyeceğiz.

Belâgate Dair Eserleri

Fadl Hasan 'Abbâs, kendisini belâgat konusunda eser telif etmeye yönlendiren nedenleri şu şekilde sıralar:

Birinci neden üsluptur. Yazarların çok üstün gayretlerine rağmen, modern kitaplardan çoğunun üsluplarının pek kolay olmayışı ve bunların derinlemesine incelenmesinin mümkün olmayışıdır.

İkinci neden, kitaptan kitaba nakledilen birtakım aynı örneklere yer verilmesidir.

Üçüncü neden ise anılmaya pek değmeyen bazı meselelerin kitaplarda geçmesidir.³³ O, karşılaşılan zor meseleleri tespit etmiş, bunları kolay bir yöntemle, geçmişle günümüz arasında bağ kurarak anlatmaya çalışmıştır.

Kendisi, Kur'ân-ı Kerîm'in en güzel şekilde anlaşılması için belâgat ilminin mutlaka bilinmesi gerektiğine inanmış ve belâgat olmadan tefsir ilminin yeterince anlaşılamayacağını dile getirmiştir. En büyük hedefi de Kur'ân-ı Kerîm'in i'câzının anlaşılmasını ve anlatılmasını sağlayarak okuyanın Kur'ân-ı Kerîm'in halavetinden zevk almasını sağlamak olmuştur.³⁴ Onun kaleme aldığı belâgat kitapları hakkında bu devrin belâgatta en önemli âlimlerinden biri olan Muhammed Ebû Mûsâ şöyle diyor: "*Beni üstada bağlayan şey kendisinin bir hadis ve tefsir âlimi olmasına rağmen belâgat hakkında kitap yazmasıdır. İşte bu benim ona yaklaşmama sebep olan en büyük etkenlerden biridir. Çünkü belâgat tefsire çok yakındır. Belâgat müfessire çok lazım olan bir gereçtir. Kimin ilmi belâgatten haberi olmazsa onun tefsir alanında başarılı olması çok zordur.*"³⁵ Bu düşünceden hareketle *Luğatunâ ve Belâğatunâ* isminde belâgat alanında bir kitap serisi yazmak istediğini *el-Belâğatu Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Me'ânî, el-Belâğatu Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Beyân ve'l-Bedî', el-Belâğatu'l-Mufterâ -*

33 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Me'ânî*, 7-8.

34 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Me'ânî*, 7-9.

35 el-'Askalânî, *Fadl Hasan 'Abbâs ve Cuhûduhü fi't-Tefsiri ve 'Ulûmi'l-Kur'ân*, 57.

Mufterâ 'Aleyhâ Beyne'l-Asâleti ve't-Tebe'iyye isimli kitaplarının mukaddimele-
rinde dile getirmiştir.³⁶

1. el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Me'ânî

Kitabın ismi belâgat, belâgatin çeşitleri, incelikleri, sanatı, türleri, farklı yönleri, söz söyleme ustalıkları vb. anlamlara gelmektedir. Buradan anlaşılacağı üzere Fadl Hasan Abbas, eserine çok anlamlı ve kapsamlı bir isim vermiştir. Bu isimlendirmeye, bu eseri inceleyen herkesin belâgatin Me'ânî ilmine bütün yönleriyle hâkim olacağı dolaylı olarak dile getirilmiştir.

Bu kitap onun hem kaleme aldığı eserlerin³⁷ hem de *Lugatunâ ve Belâgatunâ* serisinin ilk kitabıdır.³⁸ Eser 1985 yılından itibaren değişik zamanlarda on iki baskısı yapılmıştır.³⁹

Hasan Abbâs, eserin mukaddimesinde belirttiği bir takım hedefleri gözeterek bu eseri kaleme almıştır, bunlar:

1- Delilleri çoğaltmak; özellikle sözlerin en hayırlısı olan Kur'ân-ı Kerîm'den ve sünnet-i nebeviyye'den, kelâm-ı belîğden, şiirden, nesirden olan bu örnekleri artırmak.

2-Okuyucuyu belâgat kültürüyle buluşturmak ve özellikle şerh ve tavzîhe muhtaç birtakım ibârelerin şerhini yapan Abdülkâhîr gibi öncükilerin yazmış olduğu eserlere kavuşturmak.

3- Belâgate dair birtakım zor meseleler ve önceki mükemmel kitaplardan çoğunun pek değinmediği ya da göz yumduğu önemli konulara değinmek.

4- Okuyucunun Kur'ânî îcâz meselesi ile nazm yönünden bağını kurmayı amaçlamak.⁴⁰

Lugatunâ ve Belâgatunâ serinin ilk kitabı olan bu eser, bir mukaddime ile el-Fesâha ve'l-Belâğa ve 'İlmü'l-Me'ânî diye iki ana kısımdan oluşmaktadır.

A- Birinci Kısım: el-Fesâha ve'l-Belâğa isimini verdiği bu ilk kısım beş fasıldan oluşmaktadır.

Birinci fasıl: Bu fasılda fesâhat ve belâgatin tarifi yapılmıştır. Ayrıca alt başlıklarında ise Arap dilinin fûrû'u, fesâhat ve belâgatin lugat bakımından tarifleri ve aralarındaki farklar incelenmiştir.⁴¹ **İkinci Fasıl:** Dilcilere göre fesâhatin tarifinin yapıldığı fasıldır. Burada, Kazvînî'nin *Telhîsu'l-Miftâh*

36 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Me'ânî*, 8; A. mlf., *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmü'l-Beyân ve'l-Bedî*, Dârü'n-Nefâis, Ammân 2009, 5; A. mlf., *el-Belâğatu'l-Mufterâ 'Aleyhâ Beyne'l-Asâleti ve't-Tebe'iyye*, Ammân 2009, 17.

37 Senâ Fadl 'Abbâs, 28..

38 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Me'ânî*, 8.

39 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Me'ânî*, 3.

40 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Me'ânî*, 8.

41 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Me'ânî*, 13-20.

isimli eserindeki fesâhat meselesi üzerinde durulmuş ve onun sözlerine açıklık getirilmiştir. Ayrıca, İbn Sinân ve İbnü'l-Esîr'e göre fesâhat, asrımızdaki fasîh olmayan birtakım sözler vb. konular da işlenmiştir.⁴² **Üçüncü fasıl:** Lügat âlimlerine göre belâgat konusu ele alınıp Râğib el-İsfehânî ve belâgat, ıstilahî açıdan belâgat, belâgatin âlet ve araçları vb. konulara değinilmiştir.⁴³ **Dördüncü Fasıl:** Üslûb ve üslûbun kısımları ele alınmıştır. **Beşinci Fasıl:** Belâgat tarihinden bahsedildiği fasıldır.⁴⁴

B- İkinci Kısım: 'İlmu'l-Me'ânî'den bahsedilen kısım. Bu kısım on fasıldan oluşmuştur.

Birinci Fasıl: İlm-i me'ânî'nin tarifi, isim cümlesi, fiil cümlesi, bu ilmin meselelerini sunuşta ulemânın tâkip ettiği metotların anlatıldığı ilm-i me'ânî konusunu üzerine yazılmış bir mukaddimeden oluşmaktadır.⁴⁵ **İkinci Fasıl:** Haber konusuna ayrılmıştır. Haber ve inşâ ile sıdk ve kizb'in anlamları ve bu konularda en-Nazzâm, el-Câhız'ın ve cumhûrun görüşlerine yer verilmiştir. Sonra iki konu açılmış, ağrâzu'l-haber adlı birinci konuda haberin birtakım amaç ve maksatları; Edrubu'l-haber adlı ikinci konuda de haberin kısımlarına değinilmiş, te'kitli haber ve te'kitsiz haber, edevât-ı te'kîd, turuk-u te'kîd, te'kîd usupları ile ilgili uygulamalı çalışma ve araştırma, kelâmın zâhirin muktezasından çıkması, 'İnne'nin özellikleri ve faydaları vb. konulara temas edilmiştir.⁴⁶ **Üçüncü Fasıl:** İnşâ konusuna ayrılmıştır. İnşâ'nın talebî ve gayr-ı talebî olarak kısımları anlatılmıştır. Bu bölümde beş alt başlığa ayrılmıştır. Birinci başlıkta emr'in tarifi, sîgaları, emir sîgalarının delâlet-i asliyesinden çıkışı gibi konular. İkinci başlıkta, nehiy konusu ele alınarak nehyin tarifi, nehiy sıyasının delâlet-i asliyeden hurûcu işlenmiştir. Üçüncü başlıkta, temennî'nin tarifi, tereccî ile nehyin farkı ve temennî edatlarına yer verilmiştir. Dördüncü başlıkta nidâ konusuna değinilmiş, nidâ edatları, yakın ve uzaya nidâ edevâtı, yakına nidânın uzaya nidâ menzilesine indirgenmesine; nidâ sîgalarının önemli maksatlarına temas edilmiştir. Beşinci başlıkta istifham konusu işlenmiştir. İstifham edatları ile bunların işâret ettiği sorular arasındaki farklar, hemze ve hemzenin hükümleri, 'hel' edatı ve bunun birtakım ahkâmı ile diğer edevât-ı istifham, istifham edevâtının maksatları anlatılmıştır. Daha alt başlıklarında da ilk önce takrir ve kısımları, ardından inkâr ve çeşitleri ve son olarak da diğer maksatlar anlatılmıştır. En sonunda ise inşâ konularına dair bir özet eklenerek üçüncü fasıl nihâyet bulmuştur.⁴⁷ **Dördüncü Fasıl:** bu fasılda takdîm ve te'hîr konuları ele alınmıştır. Bu fasıl üç alt başlığa ayrılmıştır. Birinci alt başlıkta müsned-i ileyh'in takdiminin amaçları başlığı altında

42 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Me'ânî*, 21-55.

43 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Me'ânî*, 57-65.

44 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Me'ânî*, 67-84.

45 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Me'ânî*, 87-99.

46 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Me'ânî*, 101-149.

47 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Me'ânî*, 151-212.

bunun maksatları, teşvîk, tahsîs ve ta'mîm ile son olarak müsned-i ileyh, misl ve ğayr kelimeleri olduğunda vb. konular işlenmiştir. İkinci alt başlıkta müs-nedin takdîmi, bunun maksatları, tahsîs, teşvîk, tefâül vb. konulara değinilmiştir. Üçüncü alt başlıkta ise fiilin müte'allikâtının takdîmi anlatılmış ve bir hâtime ile bu fasıl sonlandırılmıştır.⁴⁸ **Beşinci Fasil:** Hazf ve zikr konularına yer verilen fasıldır. Konular iki alt başlıkta işlenmiştir. Birinci alt başlıkta zikr konusu; İkinci alt başlıkta de hazf konusu işlenmiştir.⁴⁹ **Altıncı Fasil:** Ma'rife ve nekre üzerinedir. Birinci alt başlıkta ma'rife, ikinci alt başlıkta ise nekre konusu alt başlıkları ile detaylı bir şekilde işlenmiştir.⁵⁰ **Yedinci Fasil:** Takyîdü'l-cümle konusu işlenmiş, birincisinde şart ile takyîd ve ikincisinde de şartsız takyîd konularının işlendiği iki alt başlıktan oluşmaktadır.⁵¹ **Sekizinci Fasil:** Kasr konusuna tahsis edilmiştir. Dört alt başlıktan oluşmaktadır. Birinci alt başlıkta kasr'ın tarifi; ikinci alt başlıkta kasrın aksamu; üçüncü alt başlıkta; kasır yolları ve aralarındaki farklar, dördüncü alt başlıkta ise kasrın önemine dair uygulamalı alıştırmalar ele alınmıştır.⁵² **Dokuzuncu Fasil:** Fasl ve vasl konularında bilgi verilen fasıldır. Birinci alt başlıkta belâgat ilminin öncülerinden Abdülkâhir el-Curcânî'nin fazîleti konusunda ayrı bir başlık açılarak bu konu özellikle vurgulanmıştır. İkinci alt başlıkta ahvâlî'l-cümel; üçüncü alt başlıkta mevâtinu'l-fasl; dördüncü alt başlıkta mevâtinu'l-vasl; beşinci alt başlıkta vav'lı ve vav'sız hal cümleleri; altıncı alt başlıkta ise atfu'l-cümel konusu işlenmiştir.⁵³ **Onuncu Fasil:** İcâz, itnâb ve müsâvât konularına tahsis edilmiştir. Buranın birinci alt başlığında bunların ta'rifleri ile vesîle ve gâye arasındaki icâz anlatılmıştır. İkinci alt başlıkta icâz üzerinde durulmuş, hazfın icâzı, kelimenin hazfi ve cümlelerin hazfi, kasr icâzı, merâtibü'l-icâz konuları işlenmiştir. Üçüncü alt başlıkta itnâb üzerinde durulmuş, itnâbın alt başlıkları olan îzâh ba'de'l-ibhâm, zikr-i hâs ba'de'l-âm, fâide için tekrîr, îğâl, tezyîl, ihtirâs, ta'mîm, i'tirâz, zâhirin zamirin yerine konulması vb. konulara yer verilmiştir. Dördüncü alt başlıkta ise müsâvât konusuna değinilmiştir.⁵⁴

Bu bilgilerin sonuna ise birkaç sayfalık 'İlm-i me'ânî'nin Kelâm ilmine etkileri' başlıklı bir konu hâtime olarak eklenmiş ve ardından on altı sayfadan oluşan ve kitabın muhtevâsının bir nevi uygulaması olan

48 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Me'ânî*, 213-254.

49 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Me'ânî*, 255-306.

50 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Me'ânî*, 307-347.

51 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Me'ânî*, 349-370.

52 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Me'ânî*, 371-403.

53 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Me'ânî*, 405-467.

54 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Me'ânî*, 469-535.

Secde sûresi'nin belâğî yönden tahlîli yapılmıştır. Bununla, bu yoldaki ilim talebelerine büyük bir kolaylık sağlanmıştır.⁵⁵

2. el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Beyân ve'l-Bedî'

Bu eser, Fadl Hasan Abbâs'ın telif ettiği *Luğatunâ ve Belâğatunâ* serisinin ikinci kitabıdır. 1987, 1993, 2004, 2005 ve 2009 yılında farklı zamanlarda olmak üzere bugüne kadar on iki baskısı yapılmıştır.⁵⁶

Müellif bu eserinde birinci kitabında bahsettiği gibi belâgat alanında eser yazmasının bazı zorunluluklardan kaynaklandığını ve bu alanda ihtiyacın olduğunu dile getirmiştir. Me'ânî, beyân ve bedî' ilimlerinin yapısı, üslubu, nazmı vb. yönleriyle birbirinden farklı olduklarını açıklamış, aralarındaki inceliklere dikkat çekmiş ve kitabın yazılış aşamasında misalleri buna göre özenle seçtiğini belirtmiştir. O, misaller ve şevâhidin seçiminde başta Kur'ân-ı Kerîm ve hadis-i şerifleri tercih etmiştir. İlaveten kadim şairlerden misaller vererek bunlarla yetinmemiş ve okuyucunun istifade edeceğini düşündüğü modern şairlerin şiirlerinden de itina ile seçim yaptığını vurgulamıştır.⁵⁷

Önceki kitabındaki gibi bu eserinde de üslubunu ve ibaresini kolaylaştırmaya gayret göstermiştir. Belâgat hocalarının ve talebelerinin belâgate aradıklarını ve istediklerini bu kitapta bulmalarını ümit etmiştir.⁵⁸

Luğatunâ ve Belâğatunâ serisinin ikinci kitabı olan bu eser bir mukaddime ile 'ilmü'l-beyân ve 'ilmü'l-bedî' olmak üzere iki ana kısımdan oluşmaktadır.

A-Birinci Kısım: Beyân ilmi bir giriş ve üç bölüm halinde incelenmiştir.

Giriş: Beyân ilminin tarifi, gelişimi ve bu ilmin faydası hakkında bilgi verilmiştir.⁵⁹ **Birinci Bölüm:** bu bölümde Teşbih konusuna hasredilmiş ve beş fasla ayrılmıştır. **Birinci Fasıl:** Teşbihin rükunları; müşebbeh ve müşebbehün bih, teşbih edatları ve vechü şebeh hakkında bilgi verilmiştir.⁶⁰ **İkinci Fasıl:** Teşbihin kısımlarının anlatıldığı fasıldır. Başta el-Müberred ve er-Rummânî'ye göre teşbihin kısımları ayrı ayrı incelenmiş, alt başlıklarda ise her iki tarafa göre teşbihin taksimi, edat yönünden teşbihin taksimi ve vechü şebeh cihetinden teşbihin taksimi üzerinde durulmuştur. Ayrıca Abdulkâhîr el-el-Curcânî, es-Sekkâkî, Sâhibu'l-Îzâh Hâtib el-Kazvînî ve bu alanda söz sahibi bazı âlimlere göre teşbihü't-temsil konusu etraflıca incelenmiş,

55 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Me'ânî*, 537-558; Bayram Kusursuz, *Kitap Tanıtımı*, Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Me'ânî*, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013, 3, Nisan 2013, 177-180.

56 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Beyân ve'l-Bedî'*, Dâru'n-Nefâis, Ammân 2009, 2.

57 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Beyân ve'l-Bedî'*, 5.

58 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Beyân ve'l-Bedî'*, 6.

59 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Beyân ve'l-Bedî'*, 9-18.

60 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Beyân ve'l-Bedî'*, 19-48.

teşbih-i zımnî, teşbihin tesirinin sebepleri ile uzak ve yakın teşbih mevzuları anlatılmıştır.⁶¹ **Üçüncü Fasil:** Kur'ân-ı Kerîm'de teşbihin özellikleri başlığı altında et-tertib ve t-tergîb, el-insân fi'l-Kur'ân, teşbihâtü 'âmme ile Kur'ân'da teşbih-i mablûb var mıdır vb. konulara temas edilmiştir.⁶² **Dördüncü Fasil:** Hz. Peygamber'in (sav) sünnet-i seniyyesinde yer alan teşbihlere özel bir bölüm ayrılarak et-Teşbihât fi's-Sünneti'l-Mutahhare mevzusu incelenmiştir.⁶³ **Beşinci Fasil:** Teşbihin amacı, belâgati ve bunlara dair çeşitli mevzulardan bahsedilmektedir.⁶⁴

İkinci Bölüm: Mecaz konusu üzerinedir. Bu bölüm giriş ve iki fasıldan oluşmaktadır. **Giriş:** Mecazın tarifi ve mecazın çeşitleri üzerinde durulmuştur. İki fasıldan oluşmaktadır. **Birinci Fasil:** Mecâz-ı 'aklî mevzuuna ayrıntılı şekilde yer verilmiştir.⁶⁵ **İkinci Fasil:** Mecâz-ı lügavî konusuna değinilmiş ve iki alt başlığa ayrılmıştır. Birinci alt başlıkta mecâz-ı mürsel ve bununla ilgili misallere temas edilmiş; İkinci alt başlıkta da isti'âreye tahsis edilerek isti'ârenin kıymeti, rûkunları, karînetü'l-isti'âre ve el-câmi' fi'l-isti'âre, isti'âretü'l-mahsûs li'l-mahsûs, isti'âretü'l-ma'kûl-li'l-ma'kûl, isti'âretü'l-mahsûs li'l-ma'kûl, isti'âretü'l-ma'kûl li'l-mahsûs, isti'âre-i tasrîhiyye ve mekniyye, isti'âre-i tahkikiyye ve tahlîliyye, isti'âre-i asliye ve teba'iyye, isti'âre-i temsiliyye, isti'âre-i mürâşşaha, isti'âre-i mücerrede ve isti'âre-i mutlaka konuları ele alınmıştır. Bu alt başlığın sonuna da Kur'ân-ı Kerîm ve hadis-i şeriflerde mecâz ve isti'âre ile isti'ârenin belâgati mevzuları eklenmiştir.⁶⁶ **Üçüncü Bölüm:** Kinâye konusuna yer verilerek kinâyenin tarifi ve rûkunlarından bahsedilmiştir. Kinâyenin taksiminde ise el-kinâye 'ani's-sıfati, el-kinâye 'ani'l-mevsûf, el-kinâye 'ani'n-nisbeh, beyne'l-kinâyeti ve'n-nisbeh, el-kinâye fi kitâbillâh, el-kinâye fi ekvâlî'r-resûl konuları etraflıca işlenmiş ve bölüm sonuna kinâyenin belâgati konusu ilave edilmiştir.⁶⁷

B-İkinci Kısım: Bu kısımda bedî' ilmîne yer verilmiş ve iki fasıl halinde işlenmiştir.

Birinci Fasil: Muhassenât-ı ma'neviyye mevzusu ele alınmış ve altı alt başlığa ayrılmıştır. Birinci alt başlıkta tıbâk ve tıbâkın kısımları; ikinci alt başlıkta et-tıbâk ve'l-mukâbele, et-tekâbul fi'l-isneyn, et-tekâbul fi's-selâse, et-tekâbul fi mâ fevka's-selâse; üçüncü alt başlıkta tevriye; dördüncü alt başlıkta hüsnü't-ta'lîl; beşinci alt başlıkta te'kidü'l-medih bimâ yüşbihü'z-zem ve

61 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Beyân ve'l-Bedî'*, 49-97.

62 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Beyân ve'l-Bedî'*, 99-126.

63 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Beyân ve'l-Bedî'*, 127-131.

64 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Beyân ve'l-Bedî'*, 133-151.

65 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Beyân ve'l-Bedî'*, 153-175.

66 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Beyân ve'l-Bedî'*, 176-279.

67 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Beyân ve'l-Bedî'*, 281-313.

te'kîdû'z-zem bimâ yüşbihü'l-medih ve altınca alt başlıkta üslûbu'l-hakîm konularından bahsedilmiştir.⁶⁸ **İkinci Fasal:** bu fasıl muhasenât-ı lafziyye mevzusuna ayrılmış ve üç alt başlıkta işlenmiştir. Birinci alt başlıkta cinâs; ikinci alt başlıkta seçî'; üçüncü alt başlıkta reddü'l-'aczi 'ale's-sadr konuları işlenmiştir. Ayrıca bedâi'u'l-kur'ân, el-bedî' fi'l-hadîs-i şerîf konularına ilaveten es-suveru'l-beyâniyye fi'ş-şî'ri'l-hadîs başlığı altında Emîrû'ş-şü'arâ, Nil'in şairi Hafız İbrahim, Râfi'î, Ebû Selmâ, Şekîb Arslan vb. modern şairlerin şiirlerinden örneklere yer verilmiştir. Kitabın sonuna "el-hâtîme" diye bir sonuç kısmı eklenmiş ve kitapla ilgili kısa bir tahlil yapılmıştır.⁶⁹

3. el-Belâğatu'l-Mufterâ 'Aleyhâ Beyne'l-Asâleti ve't-Tebe'iyye

Bu eser, Fadl Hasan Abbâs'ın kaleme aldığı *Luğatunâ ve Belâğatunâ* serisinin üçüncü kitabıdır. 1989, 1999 ve 2010'da olmak üzere bugüne kadar birkaç defa baskısı yapılmıştır.⁷⁰

İsminden de anlaşılacağı üzere bu eser, belagete ve belagat âlimlerine yönelik olumsuz eleştirilere ve belagatin kaynağının eski yunan olduğu görüşüne reddiye niteliğindedir. Fadl Hasan Abbâs bu görüşünü kitabın mukaddimesinde açıkça şu sözlerle ifade etmektedir. "Biz belâgatsiz bir ümmet miyiz? Belâğatimiz Yunan, Hint ve Fars edebiyatından parça parça mı alındı? Aristo felsefede Arapların üstadı, beyân ilminde onların şeyhi miydi? Âlimlerimiz Aristo'nun yazdıklarını idrak edip anlamıyor muydu? Bizden önceki lider ve âlimlerimiz başka milletlerin mirasını mı çaldılar? Arap belâgati, nahiv, tasavvuf ve tefsire yönelişlerin tamamı Yunan ve şark milletlerinden mi nakledildi? Bakillani'nin yazdığı İ'câzu'l-Kur'ân ve başka eserleri Hintlilerden yapılan tercüme midir? Belâgat, ehli olmayan başka toplumlarda mı ortaya çıktı ve modern dönemde yetişenler onu üslupsuz şekilde geliştirdi? Âlimlerimiz yalan, aldatma ve korkaklıkla damgalandı mı?"⁷¹ Bu ifadeler, kışkırtıcı, vahim, tehlikeli iddiaların bu kitabın mevzuunu oluşturduğunu ve bu eserin hangi maksatlarla kaleme alındığını açıkça göstermektedir. Eserin bu alanda yapılan yeni bir araştırma olduğu, hangi kültür ve medeniyetten olursa olsun bu eseri okuyan öncelikli hedefinin bu gerçekleri öğrenmek olduğu belirtilmiştir.⁷²

Muhammed Ebû Mûsâ, Fadl Hasan Abbâs'ın eserini methederken, onun reddiyelerinde ve gerçekleri açıklamada çok kuvvetli deliller getirdiğini, Belâgatin Kur'ân ilimlerinden bir ilim olduğunu ve istisnasız bütün berraklığı

68 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnâuhâ 'İlmu'l-Beyân ve'l-Bedî'*, 315-345.

69 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnâuhâ 'İlmu'l-Beyân ve'l-Bedî'*, 347-398.

70 Cherim, 445; Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğatu'l-Mufterâ 'Aleyhâ Beyne'l-Asâleti ve't-Tebe'iyye*, 2.

71 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğatu'l-Mufterâ 'Aleyhâ Beyne'l-Asâleti ve't-Tebe'iyye*, 7.

72 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğatu'l-Mufterâ 'Aleyhâ Beyne'l-Asâleti ve't-Tebe'iyye*, 7.

ile en mükemmel şekilde Kur'ân-ı Kerîm'de ortaya çıkan Arapça beyan üsluplarını tahlil ve tetkiki olduğunu dile getirmiştir.⁷³

Nurettin Muhammed İtır da bu kitabın cahillere ve aşırı gidenlere karşı reddiye olarak yazılan en kıymetli, efradını cami ağyarını mani bir kitap olup duygusal ifadeleri ile değil ilmi yönüyle, kısa ve zanna değil tafsilata ve delillere dayalı metoduyla temeyyüz ettiğini, ayrıca belâgatla ilgili dışarıdan gelen birçok yanlış fikrin tashih edilmesi için de zaruri bir kitap olduğunu ifade etmiştir.⁷⁴

Bu eser, mukaddime, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.

Giriş: Belâgat ilminin köklerinin bu ümmetin mirasında var olduğunu, onun dışarıdan alınmadığını, modern dönemde belâgat ilmine ve özellikle de belâgat âlimlerine yapılan iftiralara nasıl reddiyeler yazarak cevap verdiğini ve kitabın hangi amaçla yazıldığını kısaca açıklamaktadır.⁷⁵

A-Birinci Bölüm: Arap dilinden bahsedilen üç fasıldan oluşmaktadır.

Birinci Fası: Arapçanın özellikleri ve başka dillerden ayrıldığı yönleri iki alt başlıkta açıklanmıştır. Birinci alt başlıkta hasâisü'l-hurûf, hasâisü'l-kelimât ve el-hasâis min haysü'l-ma'nâ konuları; İkinci alt başlıkta da el- hasâisü'l-müktesebe konusuna temas edilmiştir.⁷⁶ **İkinci Fası:** Arap dilinin asaletinin kuralları başlığı altında harflerin mahreçleri ve sıfatlarından bahsedilmiştir.⁷⁷

Üçüncü Fası: bu fasılda şehâdatü'l-'ulemâ yer almakta ve iki alt başlıktan oluşmaktadır. Birinci alt başlıkta şehâdatü'l-müeyyidîn konusuna tahsis edilerek Arapçanın özellikleri ve fazileti konusunu destekleyen İbn-i Cinnî, İbn-i Sinân, İbnü'l-Esîr, Hâzım el-Endelüsî, Hasan ez-Zeyyât, Muhammed Mübârek, el-Matrân Yûsuf Davut el-Mevsilî ve Ahmet Akkâd gibi âlimlerin görüşlerine yer verilmiştir. İkinci alt başlıkta ise şübühâtü'l-muhâlifîn ve reddühâ konusunda Arapçanın özellikleri ve fazileti hakkında şüpheye düşenlerin görüşleri incelenmiş ve onlara verdiği reddiyelere değinilmiştir.⁷⁸

B- İkinci Bölüm: belâgatin tarihine tahsis edilmiş iki fasıldan oluşmaktadır.

Birinci Fası: Cahiliye şairlerinin dilsel kriterleri, birbirlerinden kafiye ve anlam konusundaki farklılıkları, âlimlerin ve yöneticilerle ilgili rivayetler gibi

73 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğatu'l-Mufterâ 'Aleyhâ Beyne'l-Asâleti ve't-Tebe'iyye*, 11; el-'Askalânî, *Fadl Hasan 'Abbâs ve Cuhûduhû fi't-Tefsîri ve 'Ulûmi'l-Kur'ân*, 58.

74 Nurettin Muhammed İtır, "Dirâsâtun fi Ba'zi Muellifâtü'l-'Allâmetü'l-Ustâz Doktor Fadl Hasan 'Abbâs", *Dirâsâtun İslâmiyyetun ve 'Arabîyyetun Muhdâtun ile't-Allâme'l-Ustâz Doktor Fadl Hasan 'Abbâs Bimunâsebeti Bulûğihî's-Seb'in*, Dâru'r-Râzî, Ammân 2003, 68.

75 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğatu'l-Mufterâ 'Aleyhâ Beyne'l-Asâleti ve't-Tebe'iyye*, 17-23.

76 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğatu'l-Mufterâ 'Aleyhâ Beyne'l-Asâleti ve't-Tebe'iyye*, 27-48.

77 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğatu'l-Mufterâ 'Aleyhâ Beyne'l-Asâleti ve't-Tebe'iyye*, 49-56.

78 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğatu'l-Mufterâ 'Aleyhâ Beyne'l-Asâleti ve't-Tebe'iyye*, 57-77.

konulara değinilmiştir.⁷⁹ **İkinci Fasıl:** Belâgatin ortaya çıkışı ve gelişmesi konusuna tahsis edilmiş ve dört alt başlıktan oluşmaktadır. Birinci alt başlıkta malumatların yazılması merhalesinde Ebû 'Ubeyde, el-'Asma'î, el-Ferrâ, Bişr b. el-Mu'temer, el-Câhuz, İbn-i Kuteybe'den bahsedilmekte ve bu merhalenin özellikleri anlatılmaktadır.⁸⁰ İkinci alt başlıkta metodolojik araştırmaların ortaya konması aşaması ele alınmakta, Kur'ân ve hadis-i nebevî'ye tahsis edilen kitaplar ve i'câz kitaplarından bahsederek Risâletü'r-Rummânî, Risâletü'l-Hattâbî, İ'câzü'l-Kur'ân lî'l-Bakillânî ve el-Mecâzât lî's-Şerîf er-Râzî isimli eserlere yer verilmiş ayrıca Kur'ân ve hadise tahsis edilmeyen genel kitaplar ele alınmıştır. İlk önce nazari (teorik) eserler olarak isimlendirilen eserlerden İbn-i Mu'tez'in el-Bed'i, Kudâme b. Ca'fer'in Nakdu's-Şi'r'i, Ebû Hilâl el-'Askerî'nin Kitâbu's-Sinâ'ateyn'i, İbn-i Sinân'ın Sırru'l-Fesâha'sı ve İbn-i Reşîk'in el-'Umde'sine temas edilmiştir.⁸¹ Üçüncü alt başlıkta belâgatin yükselme dönemi konusuna temas edilerek Abdulkâhir el-Curcânî'nin Esrârü'l-Belâğa ve Delâilu'l-İ'câz ile ez-Zemahşerî'nin Esâsü'l-Belâğa isimli eserlerine yer verilmiş ve bu dönemle ilgili çıkarılması gereken neticeler başlığı ile konu tamamlanmıştır.⁸² Dördüncü alt başlık belâgat ilminin terimlerinin (istilahlarının) belirginleştiği ve gelişimini tamamladığı duraklama dönemine ayrılmış, Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî'nin Miftâhu'l-'Ulûm ve Hâtıb el-Kazvînî'nin Telhîs isimli eserlerine temas edilmiştir.⁸³

C-Üçüncü Bölüm: Arap belâgatinin asaletini konu edinmekte ve üç fasıla ayrılmaktadır.

Birinci Fasıl: Arapçanın değerini düşürmeye yönelik eski ve yeni iddialara yer verilmiş ve üç alt başlığa ayrılmıştır. Birinci alt başlıkta konuşma diline yönelik iddialar işlenmekte; Muktafad gazetesinin yaklaşımı, William Willcocks'un iddiasına yer verilmiş ve bunlara reddiye yazılmıştır.⁸⁴ İkinci alt başlıkta Arapçanın kurallarından tecrid edilmesi düşüncesi ele alınmış ve iddialar cevaplandırılmıştır.⁸⁵ Üçüncü alt başlıkta da Arapçanın edebiyat ve gramerini başka dillere borçlu olduğu iddiası incelenmiş; Ahmet Emin, Louis

79 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğatu'l-Mufterâ 'Aleyhâ Beyne'l-Asâleti ve't-Tebe'iyye*, 79-97.

80 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğatu'l-Mufterâ 'Aleyhâ Beyne'l-Asâleti ve't-Tebe'iyye*, 101-117.

81 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğatu'l-Mufterâ 'Aleyhâ Beyne'l-Asâleti ve't-Tebe'iyye*, 118-129.

82 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğatu'l-Mufterâ 'Aleyhâ Beyne'l-Asâleti ve't-Tebe'iyye*, 133-135.

83 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğatu'l-Mufterâ 'Aleyhâ Beyne'l-Asâleti ve't-Tebe'iyye*, 135-137.

84 Muktafad Gazetesi 1881 yılında Mısır'da herkesin anlayacağı dilde yayınlanan bir gazetedir. Mısır'ı işgal eden İngilizlerin ve sömürgecilerin görüşlerini dile getirmesiyle ünlüdür. Ayrıca William Willcocks İngiliz inşaat mühendisidir. 1893 yılında Ezher Dergisinde yayınladığı yazısında Mısırlıların fasih Arapçadan kurtulmalarını ve Ammiceye yönelmeleri gerektiğini dile getirmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğatu'l-Mufterâ 'Aleyhâ Beyne'l-Asâleti ve't-Tebe'iyye*, 141-147.

85 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğatu'l-Mufterâ 'Aleyhâ Beyne'l-Asâleti ve't-Tebe'iyye*, 148-151.

Awad, Tâhâ Hüseyin'in iddialarına yer verilmiş ve bunlara teker teker reddiyeler yazmıştır.⁸⁶ **İkinci Fasıll:** Arap belâgati ve buna yönelik iddialara temas edilmiş ve beş alt başlıkta ele alınmıştır. Birinci alt başlıkta Tâhâ Hüseyin'in Arap belâgatindeki konumu işlenmiştir. Bu bağlamda Tâhâ Hüseyin'in fikirlerinde vardığı neticeye temas edilmiş; el-Câhız'dan istifade etmesi, Arap beyanının muhtelif unsurların karışımı olduğu, İbn Mu'tez'in el-Bed'î kitabının Aristo'nun el-Hitâbe isimli kitabının aynısı olduğu, âlimlerimizin Aristo'yu anlamadıkları, beyân ilminin Arapçaya yabancı olduğu, Kudâme bin Ca'fer ve eseri Nakdu's-şi'r hakkındaki görüşü ile Abdulkâhir el-Curcânî hakkındaki görüşleri incelenmiş ve onun iddialarının tamamına reddiye yazılmıştır.⁸⁷ İkinci alt başlık, Şevki Dayf'ın belâgatteki konumuna ayrılmıştır. Kudâme bin Ca'fer'in eserlerini Aristo'nun etkisinde kalarak yazdığı iddiası, Abdulkâhir el-Curcânî'nin konumu, Şevki Dayf'ın münakaşası, Esrârü'l-Belâğ'da zikredilen el-Hitâbe ve eş-şi'r'in Aristo'nun kitapları olmadığı ele alınmıştır. Ayrıca Nakdu's-şi'r ve el-Hitâbe hakkında Abdulkâhir'in sözünün açıklanması ve çıkarılan neticelere yer verilmiştir.⁸⁸ Üçüncü alt başlıkta Tâhâ Hüseyin'in iddialarına tekrar yer verilmiş ve bunlara reddiye yazılmıştır.⁸⁹ Dördüncü alt başlıkta herhangi bir esasa dayanmayan girişimlere tahsis edilerek el-Behbîfî'nin görüşleri, sözlerinin münakaşası, hakkımızı aramanın fitne olmadığı, mirasımızla övünmenin enaniyet teşkil etmediği, âlimlerimizin Nekrân el-Cemîl ile gizlice anlaşmadığı, iki nakilden (felsefe ve belâgat) hangisinin akide üzerinde daha çok tehlikeli olduğu, bugünün düne ne kadar benzediği ile Ebû Sa'îd es-Sirâfî ve Mettâ bin Yûnus arasındaki münazara konuları işlenmiştir.⁹⁰ Beşinci alt başlıkta da Seyyid Ahmet Halil'in iftirası ve ona verdiği cevabı içermektedir.⁹¹ **Üçüncü Fasıll:** Belâgatçılara yöneltilen iddiaları kapsamakta ve beş alt başlıktan oluşmaktadır. Birinci alt başlıkta Recâi 'Aty; ikinci alt başlıkta Şeyh Emîn el-Hûlî; üçüncü alt başlıkta Şevki Dayf; dördüncü alt başlıkta Şükrü 'Iyâd; beşinci alt başlıkta ise Muhammed Mendûr'un görüşlerine yer verilmiş ve bunlara reddiye yazılmıştır. Müellif, kitabın sonunda belâgatin felsefesi veya felsefeleşmiş belâgat başlığı altında hâtime yazarak kitabını tamamlamıştır.⁹²

Fadl Hasan Abbâs kitabın sonunda belâgat ve üslubu hakkında bir fasıl yazmak istediğini belirtmiş, ancak bu sahada ihtisas sahibi S'ad Maslûh'un *fi'l-Belâgati'l-'Arabîyye ve'l-Uslûbiyyâti'l-Lisâniyyât-Âfâkun Cedîdetün* ile Mu-

86 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğatu'l-Mufterâ 'Aleyhâ Beyne'l-Asâleti ve't-Tebe'iyye*, 152-168.

87 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğatu'l-Mufterâ 'Aleyhâ Beyne'l-Asâleti ve't-Tebe'iyye*, 169-197.

88 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğatu'l-Mufterâ 'Aleyhâ Beyne'l-Asâleti ve't-Tebe'iyye*, 198-220.

89 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğatu'l-Mufterâ 'Aleyhâ Beyne'l-Asâleti ve't-Tebe'iyye*, 221-224.

90 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğatu'l-Mufterâ 'Aleyhâ Beyne'l-Asâleti ve't-Tebe'iyye*, 225-240.

91 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğatu'l-Mufterâ 'Aleyhâ Beyne'l-Asâleti ve't-Tebe'iyye*, 241-251.

92 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâğatu'l-Mufterâ 'Aleyhâ Beyne'l-Asâleti ve't-Tebe'iyye*, 253-304.

hammed 'Abdülmuttalib'in *el-Belâgatü ve'l-Uslûbiyye* adlı eserlerini inceleyince bunların yeterli olduğuna kanaat getirerek yazmak istediği fasıldan vazgeçmiştir.⁹³

4. Esâlîbu'l-Beyân fî 'Ulûmi'l-Belâğa

Fadl Hasan Abbâs'ın belâgat alanında yazdığı diğer bir eseri de *Esâlîbu'l-Beyân fî 'Ulûmi'l-Belâğa*'dır. Son basımı 2015 yılında yapılan eserin farklı yıllarda değişik baskıları gerçekleştirilmiştir.⁹⁴

Müellif, eserinde yazdığı mukaddime üç belâgat ilminden (me'ânî, beyân, bedî') bahsettiğini, ifadelerin basit, metodunu kolay, üniversitelerde araştırma projesi ve belâgat alanında öğrenim görmek isteyen talebeler için uygun bir eser hedeflediğini belirtmiştir.⁹⁵ Bu eser, *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuha 'İlmu'l-Me'ânî* ile *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuha 'İlmu'l-Beyân ve'l-Bedî'* isimli kitaplarının kısaltılarak tek kitap halinde yazılmış şeklidir.

Bu eser mukaddime, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.

Giriş: tamamen fesâhat ve belâgat kavramlarına ayrılmış ve iki fasıl halinde yazılmıştır.

Birinci Fasil: Fesâhat ve belâgatın kelime anlamları ile Kur'ân-ı Kerîm'in ışığında iki kavram arasındaki farka temas edilmiştir.⁹⁶ **İkinci Fasil:** Fesâhat ve belâgat kavramlarının dil âlimlerine göre tanımlarına yer verilerek istilâhî tanımları yapılmış ve âlimlerin bu konudaki görüşlerine yer verilmiştir.⁹⁷

A-Birinci Bölüm: Me'ânî ilmine ayrılmış ve sekiz fasıl halinde incelenmiştir.

Birinci Fasil: Me'ânî ilmi hakkında mukaddime, me'ânî ilminin tarifi, isim ve fiil cümleleri konuları anlatılmıştır.⁹⁸ **İkinci Fasil:** Haber, haberin maksatları, kısımları, te'kît edatları, te'kît yolları ve mukteza'z-zâhir'e göre kelamın hurûcu mevzularına yer vermiştir.⁹⁹ **Üçüncü Fasil:** İnşâ konusunun ele alındığı fasıldır ve beş alt başlıkta işlenmiştir. Birinci alt başlıkta emir, emrin tarifi, sığası, emir sığasının delâlet-i asliyeden çıkması; ikinci alt başlıkta nehiy, tanım ve sığası, nehiy sığasının delâlet-i asliyyeden çıkması; üçüncü alt başlıkta temennî, tarifi, temennî ve tereccî arasındaki fark ve temennî edatları işlenmiştir. Dördüncü alt başlıkta nidâ, yakın ve uzak nidâ edatlarından, beşinci alt başlıkta da istifham, kendisiyle istifham yapılan edatların farkı, hemze ve

93 Fadl Hasan 'Abbâs, *el-Belâgatü'l-Mufterâ 'Aleyhâ Beyne'l-Asâleti ve'l-Tebe'iyye*, 5.

94 Fadl Hasan 'Abbâs, *Esâlîbu'l-Beyân fî 'Ulûmi'l-Belâğa*, Dârü'n-Nefâis, Ammân 2015, 2.

95 Fadl Hasan 'Abbâs, *Esâlîbu'l-Beyân fî 'Ulûmi'l-Belâğa*, 5.

96 Fadl Hasan 'Abbâs, *Esâlîbu'l-Beyân fî 'Ulûmi'l-Belâğa*, 9-14.

97 Fadl Hasan 'Abbâs, *Esâlîbu'l-Beyân fî 'Ulûmi'l-Belâğa*, 15-24.

98 Fadl Hasan 'Abbâs, *Esâlîbu'l-Beyân fî 'Ulûmi'l-Belâğa*, 27-33.

99 Fadl Hasan 'Abbâs, *Esâlîbu'l-Beyân fî 'Ulûmi'l-Belâğa*, 35-54.

hükümleri, hal ve hükümleri ile diğer istifham edatları, istifham yapılan edatların amaçları, takrîr ve inkâr mevzularını işlemiştir. Fasil, inşâ konusunda bir hülâsa ile son bulmuştur.¹⁰⁰ **Dördüncü Fasil:** Takdim ve te'hîr konularına tahsis edilmiş ve üç alt başlıkta ele alınmıştır. Birinci alt başlıkta müsnedün ileyh'in takdimi, teşvik, hükmün takviyesi ve tahsîs'in ifadesi, ta'mîm'in ifadesi, müsnedün ileyh misl ve ğayr kelimeleri olursa vb. mevzular; ikinci alt başlıkta müsnedin takdimi, müsnedin müsnedün ileyhe tahsisi, haberiyye üzerine tenbih, teşvik, tefâül mevzuları; üçüncü alt başlıkta aslen fiil olmayıp fiil gibi işlev gören (câr ve mecrûr, hâl, mef'ûl vb.) fi'l-i müte'allikât'ın takdimi konularına yer verilmiştir.¹⁰¹ **Beşinci Fasil:** Hazif ve zikir konularına ayrılmış ve iki alt başlıkta ele alınmıştır. Birinci alt başlıkta zikir, müsned ve müsnedü ileyh'in zikri, fi'l-i müte'allikât'ın zikri; ikinci alt başlıkta müsned ve müsnedü ileyh'in hazfi, mef'ûlu bih'in hazfi konuları işlenmiş ve hazfin üslûbuna dair bir uygulama ile fasıl son bulmuştur.¹⁰² **Altıncı Fasil:** Ta'rîf ve tenkîr'e tahsis edilmiş ve iki alt başlıkta ele alınmıştır. Birinci alt başlıkta isimlerin müsnedün ileyh, müsned, zamir, 'alemiyye, ism-i işaret, ism-i mevsûl, lâmu ta'rîf ve izafet yoluyla ma'rife yapılması; ikinci alt başlıkta da isimlerin nasıl nekre yapıldığını anlatmıştır.¹⁰³ **Yedinci Fasil:** Kasr mevzusu ele alınmış ve dört alt başlıkta işlenmiştir. Birinci alt başlıkta kasrın tarifi ve rükunları; ikinci alt başlıkta kasrın kısımları; üçüncü alt başlıkta kasrın yolları, aralarındaki fark ve konuyla ilgili bir hülâsa; dördüncü alt başlıkta ise kasrın önemine atfen kasrın nasıl uygulandığını gösteren uygulamalara yer verilmiştir.¹⁰⁴ **Sekizinci Fasil:** Fasil ve vasıl konularının işlendiği dört alt başlıktan oluşmaktadır. Birinci alt başlıkta fasıl ve vasıl konusuna giriş, tanımları, fasıl ve vasıl mevzuunu anlamada temel esaslar ve bu konuda Abdulkahir'in katkılarına yer verilmiştir. İkinci alt başlıkta cümlelerin halleri; üçüncü alt başlıkta fasılın çeşitleri olan kemâlî ittisâl, şibh-ü kemâlî ittisâl, kemâl-i inkitâ', şibh-ü kemâlî inkitâ' ve bunların tevassutu; dördüncü alt başlıkta ise vasılın çeşitleri, haber ve inşâ cümleleri arasındaki ittifak mevzularına yer verilmiştir.¹⁰⁵

B- İkinci Bölüm: Beyân ilmine tahsis edilerek bir giriş ve üç fasıl halinde anlatılmıştır.

Giriş: Beyân ilminin tarifi, gelişmesi ve faydası hakkında bilgi verilmiştir.¹⁰⁶ **Birinci Fasil:** teşbih, teşbihin rükunları, teşbihin kısımları, teşbihin tes-

100 Fadl Hasan 'Abbâs, *Esâlîbu'l-Beyân fi 'Ulûmi'l-Belâğa*, 55-91.

101 Fadl Hasan 'Abbâs, *Esâlîbu'l-Beyân fi 'Ulûmi'l-Belâğa*, 93-114.

102 Fadl Hasan 'Abbâs, *Esâlîbu'l-Beyân fi 'Ulûmi'l-Belâğa*, 115-142.

103 Fadl Hasan 'Abbâs, *Esâlîbu'l-Beyân fi 'Ulûmi'l-Belâğa*, 143-165.

104 Fadl Hasan 'Abbâs, *Esâlîbu'l-Beyân fi 'Ulûmi'l-Belâğa*, 168-182.

105 Fadl Hasan 'Abbâs, *Esâlîbu'l-Beyân fi 'Ulûmi'l-Belâğa*, 183-207.

106 Fadl Hasan 'Abbâs, *Esâlîbu'l-Beyân fi 'Ulûmi'l-Belâğa*, 211-216.

rinin sebepleri, Kur'ân-ı Kerîm'de teşbih ile Kur'ân-ı Kerîm'de teşbihin özellikleri mevzularına temas edilmiştir.¹⁰⁷ **İkinci Fasil:** Mecâz konusuna ayrılarak bir giriş ve üç alt başlıkta oluşmaktadır. Girişte mecazın luğavî ve ıstılâhî manaları, müsbet ve menfi arasındaki mecâz ve mecazın çeşitleri anlatılmıştır. Birinci alt başlıkta mecâz-ı 'aklî; ikinci alt başlıkta mecâz-ı luğavî ve mecâz-ı mürsel konularına; üçüncü alt başlıkta ise isti'âre, isti'ârenin rükunları, isti'ârenin karînesi, isti'âre-i tasrîhiyye ve mekniyye, isti'âre-i asliyye ve tebe'yye ve isti'âreye dair diğer mevzular anlatılmıştır.¹⁰⁸ **Üçüncü Fasil:** Kinâyeye ayrılmıştır. Bu fasılda kinayenin tarifi, rükunları, kinâyenin kısımları olan sıfattan kinâyeye, mevsuftan kinâyeye ve nisbetten kinâyeye konularına değinilmiş, bunlarla ilgili örnekler verilerek kinâyeye ve ta'rîz arasındaki farklar ele alınmıştır.¹⁰⁹

C- Üçüncü Bölüm: bu bölümde Bedî' ilmi anlatılmaktadır. Bu ilmin luğavî ve ıstılâhî manaları verilmiş, ilmin tarihçesine kısaca değinilmiş ve iki fasıl halinde incelenmiştir.

Birinci Fasil: Muhassenât-ı ma'neviyye mevzusuna ayrılmış ve beş alt başlıktan oluşmuştur. Birinci alt başlıkta tıbâk ve çeşitleri; ikinci alt başlıkta tıbâk ve mukâbele arasındaki fark; alt başlıkta mebhasta tevriye; dördüncü alt başlıkta te'kidü'l-medh bimâ yüşbihü'z-zem ve onun aksi yani te'kidü'z-zem bimâ yüşbihü'l-medh; beşinci alt başlıkta üslûbu'l-hakîm konularından bahsedilmiştir.¹¹⁰ **İkinci Fasil:** Muhassenât-ı lafziyye bahsine temas edilmiş ve üç alt başlıkta işlenmiştir. Birinci alt başlıkta cinastan; ikinci alt başlıkta secî'den; üçüncü alt başlıkta da reddü'l-aczi 'ale's-sadri mevzularından bahsetmiştir.¹¹¹

5. Letâifu'l-Mennân ve Revâi'u'l-Beyân fi Nefyi'z-Ziyâdeti ve'l-Hazfi fi'l-Kur'ân

İsminden de anlaşılacağı üzere Fadl Hasan Abbâs, bu kitabı Kur'ân-ı Kerîm'in kelime ve harflerinde noksanlık ve ziyadelik vardır iddiasında bulunanlara reddiye olarak yazmıştır.

Allah'ın kitabında ziyadelerin olmayacağı konusunun tam olarak talebelerin zihinlerine yerleşmesi, din düşmanlarının Allah'ın kitabına bu konuda yönelttikleri ithamlar, Kur'ân-ı Kerîm'de ziyadelik ve tekrarın var olduğunu

107 Fadl Hasan 'Abbâs, *Esâlibu'l-Beyân fi 'Ulûmi'l-Belâğa*, 217-269.

108 Fadl Hasan 'Abbâs, *Esâlibu'l-Beyân fi 'Ulûmi'l-Belâğa*, 271-334.

109 Fadl Hasan 'Abbâs, *Esâlibu'l-Beyân fi 'Ulûmi'l-Belâğa*, 335-354.

110 Fadl Hasan 'Abbâs, *Esâlibu'l-Beyân fi 'Ulûmi'l-Belâğa*, 359-379.

111 Fadl Hasan 'Abbâs, *Esâlibu'l-Beyân fi 'Ulûmi'l-Belâğa*, 381-392.

iddiaları ile ilgili çalışmalar, bu alanda müstakil bir çalışmanın bugüne kadar yapılmaması böyle bir eserin yazılmasına neden olmuştur.¹¹²

Eser ilk önce *Letâifu'l-Mennân ve Revâi'u'l-Beyân fi Da'va'z-Ziyâdeti fi'l-Kur'ân* ismiyle neşredilmiş ancak sonradan müellif tarafından hazif konusu ilave edilerek eser bugünkü ismiyle yeniden neşredilmiştir.¹¹³

Kitap bir giriş ve iki bölümden meydana gelmiştir.

Giriş: Kitabın hangi gayelerle yazıldığı, üslubunun kolay, dilinin sade olduğu ile eserin bölümlerinin hangi konuları ele aldığına kısaca değinilmiştir.¹¹⁴

A- Birinci Bölüm: Dört fasıl halinde incelenmiştir.

Birinci Fası: Kur'ân'ın metni ve kusursuzluğu açıklanmıştır.¹¹⁵ **İkinci Fası:** Kur'ân-ı Kerîm'de haşiv ve itnâbın var olduğu ıftirasını reddetmeye tahsis edilmiştir.¹¹⁶ **Üçüncü Fası:** Arapçanın hususiyetlerinden bir kısmı açıklanmış; "em" ile "ev" harfleri arasındaki fark, "ilâ" ile "lâm" arasındaki fark ile "bâ", "min" ve "lâm" harflerinin içerdiği manalar izah edilmiştir.¹¹⁷ **Dördüncü Fası:** Zait kullanımların tarifi, tarihçesi, sebeplerine hasredilmiş ve üç alt başlıkta incelenmiştir. Birinci alt başlıkta zaitin tanımı yapılmış, isim fiil ve harfte ziyadeliğin olup olmadığı âyetlerle ayrıntılı şekilde izah edilmiştir. İkinci alt başlıkta zevâidin tarihçesi ve âlimlerin bu mevzudaki yaklaşımına yer verilmiştir. Bu kapsamda Ebû 'Ubeyde, el-Ferrâ, İbn Kuteybe, İbn Cerîr et-Taberî, İbn Bahr el-İsfehânî, ez-Zemahşerî, er-Râzî, Muhammed 'Abduh, Mustafa Sadık er-Râfî'î, Muhammed Abdullah Derrâz, Abdurrahman Tâc, 'Âişe Abdurrahmân, Abdu'l-âl Mükrim gibi âlimlerin görüşlerine yer verilmiştir. Üçüncü alt başlıkta ise ziyadeliğin hangi sebeplerle var olduğu ortaya konulmuştur. Bunlar arasında nahiv kaidelerinin asıl kabul edilip Kur'ân âyetleri üzerinde tatbik edilmesi, şiirlerdeki kaidelerin Kur'ân ile mukayesesi, Kur'ân'daki bir âyetin başka bir âyetle kıyası, Kur'ân'da geçen bir kelimenin manasını ve herhangi bir âyetin tafsilinin bu minval üzere düşünülmesi, bazı âyetlerin diğer âyetlere i'râb cihetinden kıyası, âyette olmayan bir kelime için i'râbın hükmünün tasavvuru, bazı Kur'ân kelimelerinin tefsirinde âyetin sıyâk ve sebâkının

112 Fadl Hasan 'Abbâs, *Letâifu'l-Mennân ve Revâi'u'l-Beyân fi Nefji'z-Ziyâdeti ve'l-Hazfi fi'l-Kur'ân*, Dârün'n-Nefâis, Ammân 2009, 10.

113 el-'Askalânî, *Fadl Hasan 'Abbâs ve Cuhûduhû fi't-Tefsîri ve 'Ulûmî'l-Kur'ân*, 91.

114 Fadl Hasan 'Abbâs, *Letâifu'l-Mennân ve Revâi'u'l-Beyân fi Nefji'z-Ziyâdeti ve'l-Hazfi fi'l-Kur'ân*, 7-11.

115 Fadl Hasan 'Abbâs, *Letâifu'l-Mennân ve Revâi'u'l-Beyân fi Nefji'z-Ziyâdeti ve'l-Hazfi fi'l-Kur'ân*, 5-24.

116 Fadl Hasan 'Abbâs, *Letâifu'l-Mennân ve Revâi'u'l-Beyân fi Nefji'z-Ziyâdeti ve'l-Hazfi fi'l-Kur'ân*, 25-36.

117 Fadl Hasan 'Abbâs, *Letâifu'l-Mennân ve Revâi'u'l-Beyân fi Nefji'z-Ziyâdeti ve'l-Hazfi fi'l-Kur'ân*, 37-48.

ihmali, şâz kıraatların asıl kabul edilip bunların üzerine kıyas yapılması vb. zikredilerek konu izah edilmiştir.¹¹⁸

B-İkinci Bölüm: Zait harflerin iki fasıl halinde işlendiği bölümdür.

Birinci Fasıl: Zevâid konusu ayrıntılı olarak açıklanmış ve yirmi altı alt başlıkta incelenmiştir. Birinci alt başlıkta hem “bâ” harfinin zâid olmadığı ifade edilmiş ve bu kaideye uymayan yirmi altı âyet misal verilerek izah edilmiş hem de “*leyse*”nin haberi konumunda olan “bâ” konusu açıklanmıştır. İkinci alt başlıkta on sekizinci alt başlıkta kadar sırasıyla “*lâm, min, ‘an, fi, kef, vav, fâ, em, lâ, illâ, elâ, mâ, en, in, inne, sümme ve le’alle*” harflerine; on dokuzuncu ve yirminci alt başlıkta misl ve mesel isimlerine; yirmi bir ve yirmi ikinci alt başlıkta “*iz ve izâ*” zarflarına; yirmi üç ve yirmi dördüncü alt başlıkta el-vech ve el-ism isimlerine; yirmi beş ve yirmi altıncı alt başlıkta ise *kâne* ve *yekâdü* fiillerine yer verilmiş, bunların zâid olmadıkları âyetlerle izah edilmiştir.¹¹⁹

İkinci Fasıl: Bu fasılda da hazif mevzusu ele alınmış, atif harfleri ve harfi cerlerin hazfi açıklanmış, âlimlerin bu mevzudaki görüşleri tartışılmış ve izah edilmiştir.¹²⁰ Kitabın sonunda el-hâtıme başlığı altında müellif tarafından kısa bir değerlendirme yapılarak eser nihâyete ermiştir.¹²¹

Sonuç

Fadl Hasan Abbâs çok yönlü bir âlimdir. O, sadece belâgat alanında değil, tefsir, fıkıh ve Kur’ân ilimleri alanında yetkin, donanımlı ve ilim çevrelerinde allâme sıfatıyla tanınan birisidir. Onun Ezher Üniversitesindeki eğitimi esnasında çok yönlü hocalardan ders görmesi ve onları örnek alması bu yönünün ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

O, üslup ve içerik bakımından belâgati inceleyen ve bu alanda eser veren âlimlerin öncülerinden biridir. Me’ânî ilminde Abdulkâhir el-Curcânî’nin ortaya koyduğu nazm teorisini benimsemiş, bu teoriyi yeniden ihya etmek için yoğun çaba sarf etmiş, onun bazen nahiv açısından ele aldığı birtakım kavramları belâgat açısından yeniden ele almış ve izah etmiştir.

Fadl Hasan Abbâs’ın bir eğitimci, muallim ve araştırmacı olarak belâgat alanında bazı yenilikleri ve kendine ait özellikleri tespit edilmiştir. Bunlar şöyle sıralanabilir:

- Belâgat ibare ve terimlerini kolay ve anlaşılır bir şekilde izah etmesi.

118 Fadl Hasan ‘Abbâs, *Letâifu’l-Mennân ve Revâi’u’l-Beyân fi Nefyi’z-Ziyâdeti ve’l-Hazfi fi’l-Kur’ân*, 49-85.

119 Fadl Hasan ‘Abbâs, *Letâifu’l-Mennân ve Revâi’u’l-Beyân fi Nefyi’z-Ziyâdeti ve’l-Hazfi fi’l-Kur’ân*, 87-263.

120 Fadl Hasan ‘Abbâs, *Letâifu’l-Mennân ve Revâi’u’l-Beyân fi Nefyi’z-Ziyâdeti ve’l-Hazfi fi’l-Kur’ân*, 264-293.

121 Fadl Hasan ‘Abbâs, *Letâifu’l-Mennân ve Revâi’u’l-Beyân fi Nefyi’z-Ziyâdeti ve’l-Hazfi fi’l-Kur’ân*, 293-294.

- Okuyucunun anlayacağı şekilde günlük dili kullanması, akıcı ve parlak bir üslubunun olması. O, belâgat meselelerinde karmaşık ve kapalı bulunan, okuyucu ve belâgat arasında aşılmaz anlaşılması zor kavramları kolay ve parlak bir üslupla ifade etmiştir. Böylece belâgatın zevkine varan ve bunu ifade edebilen okuyucu ve öğrenci kitlesi he-deflemiştir.
- Belâgat konularını izah ederken verdiği misallerde okuyucunun da fikirlerini ve hislerini katacak şekilde ümmetin sorunlarını ve sıkıntılarını ele alması. Fadl Hasan Abbâs, Müslümanların meselelerini, çektiği sıkıntıları ve içinde buldukları müşkil durumdan kurtulabilmeleri için belâgat konularını izah esnasında okuyucunun da hislerini ve düşüncelerini etkileyecek şekilde misaller vermiştir. Amacı ümmetin birliği ve sıkıntılardan kurtulması için bu yöntemle herkesin bilinçlenmesini sağlamaktır.
- Belâgat konularının öğretiminde tadrîcî bir metot kullanması. O, belâgat konuları izah ederken önce harfin belâgati, sonra kelimenin belâgatini, daha sonra da cümlenin belâgatini izah etmiştir. Cümlenin belâgatinden maksat Kur'ân-ı Kerîm'in cümlelerindeki belâgati, onun i'câz ve îcâzını izah etmek ve açığa çıkarmaktadır.
- Belâgati anlatırken uygulamaya önem vermesi. O, cümlenin belâgatini izah ederken herkesin verdiği misallerden farklı olarak Kur'ân-ı Kerîm'den ayetleri misal vermiştir. Meselâ ilmî me'ânî kitabının sonunda secde sûresinde belâgat kaidelerinin nasıl uygulandığını göstermiş ve ayetleri tahlil etmiştir. Bununla beraber hem klasik hem modern eserlerde yer verilen birçok şiiri de örnek olarak kullanmıştır.
- Okuyucuyu önemsemesi ve belâgat meselelerini tartışırken okuyucuyu tartışmanın içine çekmesi. O, belâgat âlimi olmanın yanında iyi de bir tefsir âlimi olduğu için, Kur'ân-ı Kerîm'in ferde ve cemaate verdiği önemi kavramış, peygamberlerin metodunu benimsemiştir. Onu bu metoda Kur'ân üzerinde yaptığı araştırmalar sevk etmiş olmalıdır.

Kaynakça

- 'Abbâs, Fadl Hasan, *el-Belâga Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Me'ânî*, Dâru'n-Nefâis, Ammân 2009.
- _____, *el-Belâga Fünûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Beyân ve'l-Bedî'*, Dâru'n-Nefâis, Ammân 2009.
- _____, *el-Belâgatu'l-Mufterâ 'Aleyhâ Beyne'l-Asâleti ve't-Tebe'iyye*, Dâru'n-Nefâis, Ammân 2011.
- _____, *Esâlîbu'l-Beyân fî 'Ulûmi'l-Belâga*, Dâru'n-Nefâis, Ammân 2015.
- _____, *el-Kırââtü'l-Kur'âniyye vemâ Yete'allaku Bihâ*, Dâru'n-Nefâis, Ammân 2008.

- _____, *Letâifu'l-Mennân ve Revâi'u'l-Beyân fî Nefyi'z-Ziyâdeti ve'l-Hazfi fi'l-Kur'ân*, Dârün'n-Nefâis, Ammân 2009.
- 'Abbâs, Senâ Fadl, "Mezâtun min Sîreti'l-'Allâme Doktor Fadl Hasan 'Abbâs", *Allâme Doktor Fadl Hasan 'Abbâs ve Cuhûduhû fî'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyye*, Cem'iyetü'l Muhâfaza 'ale'l-Kur'âni'l-Kerîm Yayınları, Ammân 2018.
- Akdemir, Hikmet, *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, Nil Yayınları, İzmir 1999.
- el-'Askalânî, Muhammed b. Yusuf, *Fadl Hasan 'Abbâs ve Cuhûduhû fî't-Tefsîri ve 'Ulûmi'l-Kur'ân*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Uluslararası İslami İlimler Üniversitesi, Ammân 2011.
- _____, *Leâlî Mezîetun min Hayâti'l-'Allâme Ustâz Doktor Fadl Hasan 'Abbâs*, Cem'iyetü'l Muhâfaza 'ale'l-Kur'âni'l-Kerîm Yayınları, Ammân 2013.
- el 'Askerî, Ebû Hilâl el-Hasan b. Abdullâh, *Kitâbu's-Sinâ'ateyn*, (Tahkik: Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabîyye, Kahire 1952.
- el-'Avâyisa, Abdullah Hammâd *el-Belâğatu'l-Kur'âniyye 'inde'l-'Allâme Ustâz Doktor Fadl Hasan 'Abbâs ve Eseruhâ fi'l-İ'câzi ve't-Tefsîri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Câmî'atu 'Ulûmi'l-İslâmiyye, Amman tsz.
- el-Câhız, Ebû 'Osmân 'Amr b.Bahr. *el-Beyân ve'Tebyîn*, Mektebetü'l-Hâneçî, Kahire 1998.
- el-Cârim, 'Ali -Emîn, Mustafa, *el-Belâğatü'l-Vâdiha*, Eda Neşriyat, İstanbul tsz.
- el-Cemel, Muhammed Ahmed "el-Fikru'l-Belâğî 'İnde'ş-Şeyh Üstâz Doktor Fadl 'Abbâs," *Allâme Doktor Fadl Hasan 'Abbâs ve Cuhûduhû Fi'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyye*, Cem'iyetü'l Muhâfaza 'ale'l-Kur'âni'l-Kerîm Yayınları, Ammân 2018.
- Cherim, Enghin, Fazl Hasan Abbas, DİA, İstanbul 2016, Ek 1. Cilt, 445-446.
- Ebû Hassân, Cemâl Mahmûd Ahmed "Allâme Ustâz Doktor Fadl Hasan 'Abbâs Keyfe 'Arefetuhu?" *Dirâsâtun İslâmiyyetun ve 'Arabîyyetun Muhdâtun ile'l-'Allâme'l-Ustâz Doktor Fadl Hasan 'Abbâs Bimunâsebeti Bulûğihî's-Seb'in*, Dâru'r-Râzî, Ammân 2003.
- Ebû Ömer, Ahmet Tâhir, *Hivâr me'al-Ustâz Doktor Fadl Hasan 'Abbâs*, Mecelletu'l-Furkân, Ammân 2003, XXVII, 27-33.
- Ertuğrul, Özkan, "Cezzâr Ahmet Paşa Camii", *DİA*, İstanbul 1993, VII, 518-519.
- el-Ferâhîdî, Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, (Tahkik: Mehdî el-Mahzûmî-İbrahim Sâmerrâî), Mektebetü'l-Hilâl, Beyrut tsz.
- İtr, Nurettin Muhammed, "Dirâsâtun fî Ba'zi Muellifâti'l-'Allâmeti'l-Ustâz Doktor Fadl Hasan "Abbâs", *Dirâsâtun İslâmiyyetun ve 'Arabîyyetun Muhdâtun ile'l-'Allâme'l-Ustâz Doktor Fadl Hasan 'Abbâs Bimunâsebeti Bulûğihî's-Seb'in*, Dâru'r-Râzî, Ammân 2003, 68.
- İbn-i Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem b. Ebi'l-Hasen b. Ahmed el-Ensârî el-Hazrecî, *Lisânu'l-'Arab*, (Tahkik: 'Abdullah Ali el-Kebîr-Hâşim Muhammed eş-Şâzelî), Dâru'l-Me'ârif, Kahire tsz.
- İbn Nedim, *el-Fihrist fî Ahbâri 'Ulemâil-Musannıfın mine'l-Kudemâi ve'l-Muhaddisîn ve Esmâi Kutubihim*, Dâru İhyâit-Turâsi'l-'Arabî, Beyrut tsz.
- el-Kazvînî, Hâtub, *el-İzâh fî 'Ulûmi'l-Belâğah*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut tsz,
- el-Kûkâ, Ahmet Teysir, *Sîru'l-Kurrâ ve'l-Mukriîne fi'l-Urduni ve Filistîni fi'l-Karni'l-Mu'âsir*, Cem'iyetü'l-Muhâfaza 'ale'l-Kurâni'l-Kerîm, Ammân 2017.
- Kılıç, Hulusi "Belâgat", *DİA*, İstanbul 1992, III, 380.

Kusursuz, Bayram, *Kitap Tanıtımı*, Fadl Hasan 'Abbâs, el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmu'l-Me'ânî, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013, 3, Nisan 2013, 177-180.

Ürün, Ahmet Kazım, *Klasik Arap Edebiyatı*, Çizgi Yayıncıları, Konya 2015.

el-Vahş, Fatıma, *el-Medârisu'l-İslâmiye ve'l-Vataniyye fi Filistin*, Metâbi'ud-Dustûri't-Ticâriyye, Ammân 2011.

Yavuz, Mehmet, "Gramer Çalışmalarını Başlatan Amiller ve İlk Çalışmalar (II/VII. Asrın Sonuna Kadar)", *Nüsha*, 3, 2003 Yaz, 2003, X, 122-124.

Yeşildağ, Abdussamed, "Arap Şiirinde Ayet İktibası", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Mecmuası*, sayı 27 (2015/2), 43-66.

Saraç, M. A. Yekta, *Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2015.